

СТИЛІСТИЧНІ ФУНКЦІЇ БЕЗОСОБОВИХ РЕЧЕНЬ У МОВІ ПОЕТИЧНИХ ТВОРІВ В. СВДІЗІНСЬКОГО

Поетичний доробок Володимира Свідзінського був предметом численних літературознавчих та мовознавчих досліджень (І. Дзюба [2], Л. Марчук [4], Е. Райс [5], Е. Соловей [7], В. Стус [8], А. Тимченко [9], В. Яременко [11] та ін.).

В. Свідзінський досить активно використовує в мові поезії односкладні речення, зокрема безособові. Мета цієї статті - визначити основні типи та стилістичну вагомість безособових речень у поетичному доробку В. Свідзінського.

Односкладні речення в синтаксисі української мови здавна посідають особливе місце, оскільки своєрідно відображають певні сегменти (складові) об'єктивної дійсності. Дослідженню цих одиниць присвячено чимало праць. Безособові речення мають своєрідну синтаксичну та стилістичну сутність. Безособовими називаються такі односкладні речення, головний член яких називає дію або стан, що не залежать від активного діяча [10, с. 120]. У нашому дослідженні дотримуємося традиційного розмежування безособових та інфінітивних речень.

У мові поетичних творів В. Свідзінського функціонують безособові речення, що належать до різноманітних тематичних групи. Найчисленнішу групу становлять ті речення, які виражають різні стани природи, навколишнього середовища. Наприклад: *Ходім туди, у ліс, на гору! / Так свіжо там в південний час* [6, с. 32]; *Немає сонця; / Навколо мене тиша й тінь* [6, с. 86]; *Віють – не віють / Крила серпневої ночі. / Як легко упала вона / На каменисту долину. / Як освітила гори, / Як потік роздрібнила. / І тихо в долині* [6, с. 85]; *Ніч вереснева холодна... / Тихо* [6, с. 86]; *В краю далекім ліс зелений, / І свіжо і затишно в нім* [6, с. 357]; *Я сидів край дороги. / Тінь розкинула руки / І*

з'єднала під гаєм. / *Залеліло, заграло / Поворозками блиску* [6, с. 200]; *На берегах ночі дико, пусто* [6, с. 256]; *Світало* [6, с. 394]. Активне використання таких безособових речень не є випадковим, адже природа у В. Свідзінського «жодним чином не відокремлена від потоку життя, а радше органічно визначальна в цьому потоці» [6, с. 493]. Вона образна, символічна, наділена чарами й таємничістю. І. Дзюба зазначає, що природа для поета – це «весь осередок життєдіяння, де людина закорінена сповна і незримо; і тому рефлексія над природою є в нього рефлексією над цілістю життя й людської долі. Здебільше людина в нього просто незримо приєднана в природі, ніби закодована в ній, і тому естетичне входження в неї є водночас і входженням у істоту людини» [2, с. 406].

У контекстах із безособовими реченнями В. Свідзінський відтворює різні вияви фізичного й психічного стану людини, її відчуття, сприйняття, настрої, переживання: *Край мене на твоїм вікні / Прозірчасто сплелися тіні, / І радісно було мені, / Що ти так близько в сій годині* [6, с. 142]; *Смутно і нудно. / Усе, як ця гілка, зів'яло для мене* [6, с. 142]; *Буде тужно. Будуть довгі дні* [6, с. 169]; *Мені здається, я бачив тебе / Колись, давно* [6, с. 321]; *Я затуляю очі, мені задрісно, / Що ти вся в паморозі* [6, с. 322].

Виразною в стилістичному плані є поезія В. Свідзінського, яка змальовує психічний стан людини і складається лише з двох рядків: *Страшно, кажу я, на думку, що в постаті звіра ходив я. / Страшно, - нащадок мій скаже, - що був я колись чоловіком* [6, с. 159]. У цьому вірші автор, ставлячи безособові предикативні частини на початок, намагається звернути увагу читача на масштаб і ритм буття, на страхи ліричного героя щодо швидкоплинності, короткочасності життя. Цей двовірш за довершеною стислістю та водночас за обширами думки не має аналогів не лише у вітчизняній поезії [7, с. 146].

У поезії В. Свідзінського використовуються й безособові речення, які позначають відсутність особи або предмета: *Хлюпне хвиля в озері: / «То мені не радість - / Зорі полуночні, / Сонце – моя радість / І солодка втома. А немає сонця, Забування багну: Срібного завою / Теплового туману»* [6, с. 80]; *Нічого не*

існує, oprіч тебе, **Але й тебе нема** [6, с. 318]; **Туги злобної / Немає більше. Місяцю надламаний, / Я виноград відновлення у ніч несу** [6, с. 213].

Автор уживає й безособові речення, в яких виражаються модальні значення бажання (небажання). Наприклад: **Мені хочеться кінцем променя / Написати біля себе на піску: / Люблю без мрії.** [6, с. 205].

У поетичному доробку митця функціонують також безособові речення, які передають фізичні процеси, що мають певні просторові межі: **Тихо в кімнаті. / Самітно читаю, пишу коло столу** [6, с. 174]; **Уже так тихо в дворі** [6, с. 194] та ін.

У мові поетичних творів В. Свідзінського найбільш активно функціонують безособові конструкції, головний член яких виражений прислівником, що сполучається з предикативними дієсловами-зв'язками. Саме такі речення, на нашу думку, вносять експресивне забарвлення, формуючи художній опис, яскраво підкреслюють думки автора, привертають увагу читача до явища: **Як темно стало. / Десь сонце скрилось** [6, с. 60]; **І знову тихо кругом. / Тільки шумлять будяки, / Торкаючись цвітом до цвіту** [6, с. 98]; **Над городом ніч і сон; / Тихо край білих колон. / Німіють високі дома, / Очі їх повні тьми** [6, с. 332]; **Сплять дерева нагі. Увіходжу. / Тепло і темно. На підвіконні / Жбан високий біліє.** [6, с. 275]; **Ти хотіла подивитись на зорю. / Було ще темно** [6, с. 220]. Як бачимо, в цих безособових реченнях превалюють образи тиші, порожнечі, темноти як символу тривоги, смутку, страху, розпачу. Значна кількість негативних образів пов'язана з тим, що поет пережив смерть близької людини, відчував страх перед невідомим, бо тривалий час не міг облаштувати свій побут, зазнав розчарувань, оскільки не бачив свого місця в суспільній системі, яка існувала в ті часи.

Гнітючі мотиви тиші, самотності й пустоти наскрізно проходять у більшості поезій В. Свідзінського: **Ми сіли на лавку край дороги. / Тихо було** [6, с. 360]; **Але скрізь було пусто. На всьому / Лід лежав, як ламане скло, / І як місяць обличчя сонця/ Покопане смертю було** [6, с. 310]; **І тихо всюди. Ледве мрітно / Далекі мовчазні поля** [6, с. 84]; **Уже понурі оболонки / На хмарах сонце**

понесли / В глибоку падь глухої мли. Тихо в долині [6, с. 151]. Тиша в поезіях митця – це і єднання з вічністю, і швидкоплинність буття, це і стан душі, все, чого він хотів від життя - душевного спокою, умиротворення.

Не менш численну групу безособових речень у поетичній мові В. Свідзінського становлять речення, головний член яких виражений особовим дієсловом, ужитим у безособовому значенні. Такі синтаксичні конструкції, на наш погляд, надають його творам значного емоційного напруження: *Розплаталася бистра тінь, / Загуло, задудніло грізно.* [6, с. 182]. *Я сидів край дороги. / Тінь розкинула руки / І з'єднала під гаєм. / Залеліло, заграло / Поворозками блиску* [6, с. 200]; *Ой зашуміло ж тоді! / На землі - / Струснувся кожен листок* [6, с. 226].

Найменшу групу в мові поезії В. Свідзінського становлять безособові речення, головний член яких виражений предикативними формами на -но, -то: *А небо дивно чисте. / Так чисто віє вечір літній, / Коли квітує жито. О скільки вечорів таких / З минулим перевито!* [6, с. 57]. – *Дитино моя, убито тебе, / В потоптанім саді / Розп'ято тебе. – (Ти взяла мою руку)* [6, с. 218]. Застосування в поезії таких синтаксичних конструкцій дає змогу авторові уникнути певних подробиць і концентрує увагу читача на констатації важливих подій чи фактів.

У поетичному доробку В. Свідзінського функціонують різноманітні за значенням та стилістичними функціями односкладні безособові речення. Вони навіть на тлі нешироких контекстів яскраво виявляють свою стилістичну якість.

Активне використання поетом безособових речень зумовлене тим, що ці синтаксичні конструкції дають змогу передавати події безпосередньо, безвідносно діяча, стилістично увиразнюють текст, акцентують увагу на тому чи іншому факті, явищі, який за надмірного опису міг би стати малопомітним і дозволяють глибше зрозуміти індивідуальний стиль автора.

Література:

1. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис / І. Р. Вихованець. – К. : Либідь, 1993. – 368 с.
2. Дзюба І. «Засвітився сам од себе» // Українське слово. Хрестоматія української літератури та літературної критики ХХ ст.: У 3 кн. / Упоряд. В. Яременко, Є. Федоренко. – К.: Рось, 1994. – Кн. 1. – С. 402-410.
3. Кулик Б. М. Курс сучасної української мови. Синтаксис / Б. М. Кулик. – Рад. шк., 1965. – Ч. II – 283 с.
4. Марчук Л. М. Поняття норми в системі градації (на матеріалі текстів В. Свідзінського) / Л. М. Марчук // Наук. праці Кам'янець-Поділ. держ. ун-ту. Філолог. науки. – Кам'янець-Подільський : ПП Заріцький, 2006. – Вип. 13. – С. 305–314.
5. Райс Е. Володимир Свідзінський / Е. Райс // Сучасність. – 1961. – №4. с. 151–165.
6. Свідзінський В. Є. Твори : у 2 т. / Вид. підготувала Е. Соловей. – К. : Критика, 2004. – (Відкритий архів). – Т. 1. Поетичні твори. – 584 с.
7. Соловей Е. Невпізнаний гість: Доля і спадщина Володимира Свідзінського / Елеонора Соловей. – К. : Наук. думка, 2006. – 224 с.
8. Стус В. Зникоме розцвітання / В. Стус // Слово і час. – 1991. - № 5. – С. 3–13.
9. Тимченко А. О. «Занурення» як прояв мотиву прагнення героя до невідомого світу (поезія Володимира Свідзінського) / А. О. Тимченко // Вісн. Харк. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. – 2009. – № 843. Сер.: Філологія. — Вип. 55. — С. 185-189.
10. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови / К. Ф. Шульжук. – К. : Вид. центр «Академія», 2004. – 408 с.
11. Яременко В. Лірика Володимира Свідзінського / В. Яременко // Свідзінський В. Поезії. – К. : Рад. письм., 1986. – С. 3-26.